

A dramatic painting featuring a woman with vibrant red hair and blue eyes in the foreground, wearing a white dress with black lace and a pearl necklace. In the background, a man with a dark beard and a golden crown is visible, wearing a dark, fur-lined garment. The overall style is expressive and theatrical.

KAARI UTRIO

Kirstin

TAMMI

KAARI UTRIO

Kirstin

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ

tammi

75 VUOTTA

HELSINKI

© OY AMANITA LTD 1968

ROMAANI ON ILMESTYNYT VUONNA 1968

NIMELLÄ KARTANONHERRA JA KAUNIS KIRSTIN

ISBN 978-952-04-0060-6

PAINETTU EU:SSA

ESIKOISTA KATSELLESSA

Lokakuuisena päivänä viisi vuosikymmentä sitten sain käteeni painotuoreen esikoisromaanini. Sinä päivänä, 11.10.1968, kohtaloni määräytyi.

Olin kahdenkymmenenkuuden enkä ymmärtänyt merkittävää tapahtuneen.

Kirja oli paksu, melkein 400 sivua. Se oli tuohon aikaan poikkeuksellisen laaja romaani. Olin halunnut tehdä siitä houkuttelevan, samanlaisen kuin edellisten vuosien historiallinen huippumenestys Angelika. Ranskalaisen Angelikan sidos oli kirkkaansininen, minun vihreä. Kansikuvan punatukkainen kaunotar oli meikattu 60-luvun tyyliin, silmärajaus oli voimakkaan musta ja tekoriipset lepattivat siipinä ohimoilla.

Kirjan ulkoasuun olin tyytyväinen. Mutta nimi kaiversi mieltä.

Loistavasta Hornista oli kustannustalon myllyssä jauhautunut Kartanonherra ja kaunis Kirstin. Se toi mieleen 1800-luvun balladin tai Katariinan ja Munkkiniemen kreivin. 1500-luvun renessanssiylimykselle se antoi sopimattoman rahvaanomaisen kaiun. Ja olin aika ihastunut päähenkilööni. Klaus Kristerinpoika Horn oli kunnioitettava herra, oppinut, älykäs, uskollinen ja aikaansa nähden humaani ihminen. Hän olisi ansainnut nimensä kirjan kanteen.

Uusi nimi möisi hyvin, kustannusherrat vakuuttivat. Ja koska tämän kirjan tarkoitus oli tuottaa historian lehtorin vuosipalkka, nielin Kartanonherran. Ei olisi pitänyt: joudun raahaamaan esi-koisteokseni häpeää hautaan asti. Mutta nuori historian maisteri ei aavistanut, että vihreäkantinen kirja oli uran alku.

Kustantajani Tammi, jonka suojissa olin elänyt syntymästäni, ymmärsi kultajyvän kun sellaisen löysi. Kartanonherraan uhrattiin poikkeuksellisen paljon mainosmarkkoja, sen ympärille rakennettiin libristeille myyntikilpailu ja somistajille ikkunakilpailu.

Markkinointiosaston kirjeet kirjakaupoille olisivat hyytäneet kaukosielun veren, jos olisivat silmiin sattuneet:

”Nyt se sitten on tapahtunut. En malta olla kirjoittamatta Teille, sillä olemme todistamassa merkittävää hetkeä: suomalainen historiallinen bestseller on syntynyt, Kartanonherra ja kaunis Kirstin on valmis. – Tämä värikäs romaani on lähtöisin Kaari Utrion siroista käsistä – ja on vaikea sanoa, kumpi on viehättävämpi, kirjan tekijä vaiko hänen sankarittarensa punatukkainen villikko Kirstin. – Kartanonherra ja kaunis Kirstin on hyvä kirja, jota on helppo myydä. Siksi sen iskulausekin on yksinkertainen ja selkeä: Se on niin hyvä kirja, sen paremmaksi ei tule, vie pois – Tag bort.”

Kustantajan ponnistukset palkittiin. Tuohon aikaan oli tapana ilmoittaa lehtimainoksissa painosluvut. Kolmas painos ja 13. tuhat! Tulossa 4. painos ja 17. tuhat! Tammen menevät kirjat – ottakaa omanne – 19. tuhat!

Kustannusosakeyhtiö Tammen käytävillä Helsingin Lintulahdenkadulla tapasi vain iloisia kasvoja. Iloinen olin itsekin. Olin arvellut kirjan menestyvän kohtalaisesti, mutta yli kymmenentuhannen myynti oli satumainen! Sain sen historian lehtorin palkan kaksinkertaisena. Työkin oli pelkkää iloa.

Julkisuudelle en uhrannut ajatustakaan. Kun ensimmäinen toimitaja soitti ja pyysi haastattelua, hälytin naapurin rouvan apuun. Kahdestaan siivosimme talon lattiasta kattoon kuin ennen joulua. Pullaa leivottiin pataljoonalle.

Viattomana kuin Punahilkka metsätiellä lörpöttelin lehdistölle kaikki asiani. Olin helppo haastateltava: avoin, utelias ja innostunut. Kirjoittaminen oli kustantajan tyttärelle luonnollista, se oli kivaa, ja siitä sai vielä rahaakin. Kirjallisessa kodissa kasvaneena tiesin toki, että oikea kirjoittaminen oli tuskallista taistelua, ja kirjailijan kohtalo oli kuolla keuhkotautiin. Mutta minähän en ollut kirjailija vaan tavallinen ihminen. Siksi minun oli helppo jutella toimittajille.

Luonani kävivät enimmäkseen naistenlehdet. Toimittajat olivat yleensä kaltaisiani nuoria, koulutettuja naisia. Puhuimme kodista ja lapsista saman verran kuin kirjallisuudesta. Tulin hyvin toimeen heidän kanssaan. He olivat samassa kategoriassa kuin minä: naisille kirjoitettavia naisia. Kolmekymmentä vuotta sitten herrakansa ei ottanut vakavasti heitä kuten ei minuakaan. Mutta vaikutusvaltamme oli lopulta arvaamattoman suuri.

Esikoiskirjailija kutsuttiin juttelemaan kirjastaan yhteen jos toiseenkin kirjastoon ja kulttuuritaloon. Kustantaja kuljetti yleisön eteen eri puolille Suomea.

Aluksi pelkäsin esiintymistä tolkkuttomasti; minulla ei ollut käsitystä laudaturseminaaria suuremmasta kuulijakunnasta. En ollut koskaan puhunut julkisesti. Nyt jouduin tuon tuosta astumaan lavalle neljänsadan ihmisen odottavaan hiljaisuuteen.

Tunsin itseni toivottomaksi. Olin pieni ja ruma, minulla oli paksut silmälasit ja typerät vaatteet, ja suustani tulisi vain pihinää. Mitkään kirjailijanurani myöhemmät koettelemukset eivät olleet niin sietämättömiä kuin nuo kokemattoman nuoren ihmisen kauhunhetket ypöyksin valojen loisteessa.

Vielä tänä päivänä säälin tätä esikoiskirjailijaa. Toisaalta ihailen sitä sitkeää rohkeutta, jolla joka kerta voitin paniikin ja tein sen, mitä minulta odotettiin: puhuin selkeästi, olin hauska ja sain ihmiset kuuntelemaan.

Sain ensimmäisen lukijakirjeeni. Se tuli Lohjalta ja oli allekirjoitettu Kunnioittavasti. Olin niin liikuttunut, että liimasin kirjeen leikekansiooni. Joku tuiki tuntematon ihminen aikoi pitää esitelmän

minun kirjastani. Olin pitänyt joukoittain kirjallisuusesitelmää, ja nyt olin itse sellaisen kohde!

Suvulla ja ystävillä oli sanansa sanottavana. Herrasmies kirjamaailman huipulta arveli tahdikkaasti, että isäni, emerituskustantaja, varmaan häpesi kirjoittamistani. Toinen kertoi kaikkien tietävän, että isäni oikeastaan kirjoitti teokseni. Tuskin tohelo nuori nainen pystyisi rakentamaan myyntimenestyksiä, siihen tarvittiin kokenut käsi. Minua käytettiin bulvaanina, ja kaiketi sain siitä puuhasta jonkin osuuden.

Puhelin soi. Veljeni, luonnontieteilijä, oli lukenut kirjan.

– Sudet olet ainakin kuvannut päin mäntyä. Eivät ne metsästä myrskyssä eivätkä missään tapauksessa ulvo metsästäessään. Yliopistolla on yksi mies, joka tietää niistä kaiken. Sen nimi on Pulliainen. Soita sille.

Siten opin pyytämään apua viisaammilta. Luonnontieteet olivat humanistin heikko kohta; vuosien mittaan olen soitellut yhdelle jos toisellekin lintumiehelle ja kukkatieteilijälle.

Lapsuudenkodissa olin tottunut lukemaan kirjallisuusarvosteluja. Kartanonherra kirjoittaessa mieleeni ei juolahtanut, että tämäkin esitys joutuisi aikanaan kriitikon pöydälle.

Tiesin, mitä kirjallisuus oli; ahmin kirjoja väsymättä sen jälkeen kun seitsenvuotiaana sain silmälasit. En pitänyt Kartanonherra kirjallisuutena; ilmoitin joka ikisessä haastattelussa, että tämä tarina on rahan vuoksi tehtyä viihdettä, jota ei ole tarkoituskaan ottaa vakavasti.

Puolueellinen ja tarkoituksenmukainen muisti on taipuvainen luomaan myyttejä, joista se pitää sitkeästi kiinni, kunnes ne kumoutuvat eittämättömiin faktoihin. Muuan kymmenien vuosien ikäinen myytti mielessäni on arvostelijoiden nihkeä suhtautuminen esikoisteokseeni.

Historioitsijana ja järjestelmällisenä ihmisenä olen kerännyt laajan leikekokoelman kirjailija Kaari Utrion vaiheista. Lehtileikkeen

liimattuani en sitä katso ennen kuin tulee tarve. Esikoisen julkaiseminen kirjallisena kuriositeettina pakotti avaamaan ensimmäisen leikekansion ensimmäiset sivut.

Elämys oli odottamattoman voimakas, järkyttäväkin.

Kolmen vuosikymmenen takainen maailma tuntuu huvittavan naiivilta ja kieli viehättävän vanhanaikaiselta. Leikkeitten lukijaa ahdistaa kuitenkin kriitikon tarve säätää ja määrätä, mitä kirjailija saa kirjoittaa, mitä ei. Läpi paistaa halveksunta yleisöä kohtaan, joka tyhmyyttään lukee myyntimenestyksiä. Kirjailijan aiheenvalinta oli moraalikysymys jo syksyllä 1968. Se oli hyvää vauhtia matkalla myös poliittiseksi kysymykseksi.

Mutta myytti huonoista arvosteluista oli pakko syöstä suohon monen muun myytin seuraksi. Ankaratkin kriitikot osoittivat ymmärtämystä nuorelle esikoiskirjailijalle. Teos oli värikäs, sujuva, aistillinen, monipuolinen, mehevä, vyöryttelevä, humoristinen, lajissaan pätevä, helppolukuinen, mielenkiintoinen, harvinainen ja eksoottinen ilmestys.

Kirjailijan sielu on aina vereslihalla kun kirja ilmestyy. Jokainen kosketus, helläkin, sattuu. Muutoin ei voi selittää jokasyksystä ilmiötä: kirjailijaa, joka itkua tihrustellen lukee kiittävää kritiikkiä, työntää sen äkkiä silmistään ja muistaa haukkumiset iänkaiken.

Viiden vuosikymmenen jälkeen omaa teosta lukee kuin vieraan kirjoittamaa. Virheet ja kömpelyydet paistavat silmiin. Aikakauteen sopimattomat puheet ja tunteet ärsyttävät. Monisanainen vuolaus kismittää. Peninkulman mittaiset lauseet naurattavat. Henkilöpaljous hengästyttää. Luvutkin ovat minkä mittaisia sattuu.

Ensi nyripistelyn jälkeen kuitenkin tunnistaa villin kerronnan ilon, hurmoksen, joka ei ole koskaan kuollut. Näen rakkauteni suuriin, dramaattisiin tapahtumiin ja mahtaviin joukkokohtauksiin. Erotan aidon tarinankertojan kyvyn luoda elämää suurempi kertomus.

Romaanissa tunteet kuohuvat, mutta niin ne kuohuivat kirjailijassakin, ja myrskyvät yhä edelleen. Kirjoittamisen intohimo ei kai katoa koskaan. Ehkä se on rakkautta kuolemaan asti.

Marraskuussa 1968 pakinoitsijanimimerkki 008 kirjoitti Anna-lehdessä: ”Hän lupaa enemmänkin: jos jaksaa, niin kirjoittaa vaikka viisikin kirjaa. Sitten hän voi vetäytyä tutkijan ja tieteentekijän kammiioon – jos enää malttaa.”

Kaari Utrio

1
NUORUKAINEN

Juuttien yö

Synnyttävän naisen kumea voihke täytti Turun linnan suuren matalan rouvientuvan. Huone oli tukahduttavan kuuma, sillä tulisijassa oli palanut mahtava valkea jatkuvasti kaksi päivää, eikä ovea saanut turhan päiten avata. Syysilman raskaitten huurujen tiedettiin olevan myrkyllisiä synnyttäjälle, varsinkin sellaiselle, jonka kohdalla ei kaikki muutenkaan ollut niin kuin piti.

Armollinen rouva Ingeborg Siggentytär Sparre valitti toista päivää poltoissaan, mutta jaksoi silti laahustaa vaivalloisesti ympäri rouvientupaa apuvaimojen ja vieraitten rouvien tukemana. Synnytystuoli oli edellisenä iltana haettu rouvientupaan ja olkikupo varattu pantavaksi sen alle, mutta Ingeborg-rouvan oli turha vielä asettua tuoliin, sillä pienokainen ei halunnut tulla maailmaan Jumalan säättämässä järjestyksessä.

Rouvientuvan tunkkainen, vahvalle oluelle, hielle ja inhimilliselle kärsimykselle haiseva ilma henki kaikkien naisten vuosisataista pelkoa. Apuvaimojen kasvot olivat kireät, ja auttamaan tai muuten vain linnanpäällikön nuoren lesken koettelemusta seuraamaan tulleiden armollisten rouvien ilmeet olivat hämmentyneet. Ainoa joka pysyi tyynenä tuskistaan huolimatta, oli itse Ingeborg-rouva, joka hoippui turvonneilla jaloillaan ikuista kehää olkien ja ruuanjätteiden peittämällä lattialla.

Ingeborg-rouva pysähtyi hetkeksi tuijottamaan raskasta, tukevatkoista synnytystuolia. Miksi se toi hänen mieleensä kidutuspenkin, jonka hän oli nähnyt linnan kellarissa? Ingeborg-rouva huokaisi

tuntiessaan tympeän kivun kupeissaan voimistuvan; tähänkin synnytystuoliin olivat lukemattomat naiset uupuneet tuskiinsa kunnes Herra oli heitä armahtanut, ottanut luokseen heidän kärsineet henkensä ja päästänyt kiusatut ruumiit lepoon.

Seuraava poltto yllätti armollisen rouvan ja hän vajosi vaikertaen polvilleen tuskan tarttuessa kammottavin kourin hänen selkäänsä ja repiessä häntä kahtia. Kummallakin puolella seisoneet apuvaimot yrittivät auttaa häntä ylös, mutta rouva Ingeborg makasi lattialla värisevänä myyttynä ja huusi kimeästi.

– Herrani, herrani

Läsnäolevat naiset tiesivät, ettei synnyttäjä suuresta hurskaudesta huolimatta huutanut avukseen taivaan valtiasta vaan kolme viikkoa sitten kuollutta miestänsä. Naiset puistelivat säälivästi päätänsä, sillä hyvää Krister-herraa ei kukaan pystynyt tuomaan takaisin kuolemasta.

Ingeborg-rouva nosti päänsä kivun hellittäessä hetkeksi. Hän oli lyhyhistynyt melkein suoraan lapsivesilammikkoon, jonka keskellä oli jonkun siihen huolimattomasti heittämä puhtaaksi kaluttu linnunluu. Lapsiveden näkeminen sai Ingeborg-rouvan kokoamaan voimansa. Lapsivesi oli tullut jo eilen. Vai oliko se eilen? Ehkä se oli toissa päivänä... Ingeborg-rouvan väsyneet ajatukset uhkasivat hämärtyä jälleen. Hän ponnisteli uudelleen pois kaikkinelevästä tyhjyydestä.

Lapsi ei tahtonut syntyä. Armollinen rouva arveli tietävänsä, mikä oli vikana, sillä tämä oli hänen kahdeksas lapsensa. Hetken hän tunsu suorastaan voittamatonta halua antaa periksi, kärsiä sen, minkä Jumala viisautessaan oli määrännyt hänen osakseen, ja nukua sitten Pyhän Neitsyen helmaan välittämättä mistään...

Mutta se olisi kuolemansynti, melkein kuin itsemurha. Lempeä Neitsyt ei ottaisi häntä vastaan, jos hän antaisi syntymättömän lapsensa kuolla oman heikkoutensa tähden. Kipu iski jälleen Ingeborg-rouvan selkään ja kupeisiin ja hän lähätti kouristuksissaan apuvaimojen käsivarsilla.

– Hakekaa isä Johannes, sanat tulivat tukahtuneina synnyttäjän suusta. Rouvat katsoivat epäröiden toisiaan. Mies – edes pappi – ei

kuulunut synnytystupaan. Mutta viimeinen voitelu Ingeborg-rouvan oli saatava, jos hän kerran tunsu sitä jo nyt kaipaavansa.

Margareeta Renhufvud, Pohjois-Suomen laamannin mahtava emäntä, nyökkäsi lopulta, ja pelästynyt pikkupiika juoksi hakemaan linnantuvasta isä Johannesta, linnan kappalaista. Rouva Margareetan määräyksestä synnyttäjä nostettiin nurkkaan sijatulle vuoteelle. Isä Johannes tullessa väärästynyt ilme Ingeborgin kasvoilta väistyi ja tilalle tuli päättäväisyys. Isä Johannes kumartui naisen puoleen ja kysyi, halusiko hän viimeisen voitelun. Ingeborg-rouvan silmät välähtivät suuttumuksesta ja hän yritti nousta istumaan, mutta vai-pui älähtäen takaisin vuoteelle.

– En aio vielä kuolla, isä Johannes. Toimittakaa tänne Lemetta-muori.

– Armollinen rouva, Lemetta-muoria epäillään noidaksi...

Isä Johannes rypisti kulmakarvojaan.

Papin puhe keskeytyi, kun rouva Ingeborg uuden polton kourissa käpertyi vuoteella ja tarttui hirvittäväällä voimalla papin likaiseen kaapuun. Sanat korisivat naisen kurkussa.

– Lapsi on poikittain, isä...

Kipu hellitti ja Ingeborg-rouva puhui nopeasti ja katkonaisesti.

– Lemetta ei ole noita, isä Johannes. Hän on ainoa, joka voi auttaa...

Margareeta Renhufvud puuttui yllättävästi puheeseen.

– Herran palvelijan ei pitäisi kuunnella piikojen juoruja naisten-tuvissa, hän sanoi laamanninrouvan koko mahtavuudella, ja isä Johannes tuntui kutistuvan silmissä. – Lemetta-muori on taitava yrttivaimo ja lapsenpäästäjä, eikä kukaan tiedä hänen käyttäneen jumalattomia keinoja. Teidän on itse haettava hänet tänne, isä Johannes, silloin ei synny turhia puheita noituudesta.

Margareeta-rouva käänsi leveän selkensä nololle papille ja sanoi vihaisesti:

– Mihin me naiset joutuisimme, jos parrattomat papit alkaisivat syytellä jokaista lapsenpäästäjää noitakonsteista!

Margareeta-rouvan vaikuttava hahmo teki tehtävänsä ja tunnin

kuluttua isä Johannes oli matkalla Kaarinan kirkolle hakemaan Turun seudun taitavinta lapsenpäästäjää. Klementia-muori, tarinan mukaan jonkun ylhäisen herran hovin seuraus, oli tullut pelokkaaksi ja ihmisaraksi sen jälkeen kun hänen vanha äitinsä oli ollut noituudesta syytettynä. Vaikka äidin mestauksesta oli kulunut toistakymmentä vuotta, Klementia-parka pelkäsi yhä ihmisiä ja liikkui pirttinsä ulkopuolella vain papin seurassa.

Ingeborg-rouva makasi vapisten ja vääntelehtien vuoteella. Margareeta Renhufvud oli polvillaan vuoteen vieressä, huuhteli välillä haalealla vedellä synnyttäjän hikisiä kasvoja ja verille purtuja huulia ja yritti rukoilla. Rukoukset jäivät kesken, sillä Margareeta-rouvalla oli liian paljon ajateltavaa. Kummallista, että Ingeborg Siggentyttären piti kärsiä tällaista. Hänhän oli jo ehtinyt synnyttää seitsemän lasta kahdelle aviomiehelle, ja luulisi, että hän jo osaisi sen työn. Mutta tämä lapsi ei ilmeisesti halunnut helpolla tulla syntiseen maailmaan. Eikä se ollut ihme, ajatteli rouva Margareeta huolestuneena, sillä turvallisella mielellä ei kai tällä hetkellä ollut kukaan Ruotsin valtakunnassa, ja paljon oli varmasti pelättävää pienokaisella, jonka isä oli kuollut ja äiti vanki...

Vain kolme viikkoa sitten Ingeborg-rouva oli linnanväen kanssa saattanut hautaan toisen miehensä, Turun linnan rakastetun ja rehelliseksi tunnetun päällikön Krister Klaunpoika Hornin. Linnanpäällikön kuolema jätti aukon, jota ei heti osattu täyttää, sillä ajat olivat ankarat ja Turun linnan johtoon olisi tarvittu poikkeuksellinen mies.

Krister-herran kuoltua tuntui kuin itse linnan muureihinkin olisi tarttunut sen asukkaitten pelko. Se oli juutinpelko, joka oli tuttu Turun jokaiselle ihmiselle ja jokaiselle talolle. Kaikki rukoilivat hartaasti pyhimyksiä säästämään kaupungin juuttien raivolta, mutta jokaisen sisimmässä kiversi kauhea pelko, etteivät tanskalaisia vastaan auttaisi edes rukoukset. Ruotsissakin oli huudettu avuksi kaikkia taivaan pyhimyksiä, mutta silti herra Sten Sture oli kärsinyt tappion Äsundenjärven jäällä ja kuollut haavoihinsa; kuningas Kristiernin joukot mellastivat nyt Ruotsissa ja vain Tukholma piti enää puoliaan.

Tukholmaan ei kukaan enää uskaltanut toivoaan panna, vaikka Sten-herran leski rouva Kristiina Gyllenstierna oli urhoollisesti puolustanut sitä kuukausikaupalla. Kristiina-rouva oli tosin nuori ja tarmokas, mutta moni ajatteli samoin kuin Lyypekin raati, kun siltä oli pyydetty apua tanskalaisia vastaan: hän häviäisi, koska oli vain nainen.

Jokainen purje herätti pelkoa Turussa, sillä se saattoi tuoda tiedon Tukholman antautumisesta, ja Tukholman jälkeen tanskalaiset tulisivat Suomeen. Viimeisestä juuttien vierailusta oli kulunut vain kymmenisen vuotta; useimmat muistivat sen hyvin ja hankkiutuvat lähtemään pakoon sisämaahan, tai jos oikein pahalta näyttäisi, lymyämään piilopirteille asti.

Kuningas Kristierniä pelättiin, sillä hänen jalkansa jäljistä roiskui veri ja hänen juuttikomentonsa tiesi leskiä ja orpoja niin ylhäisille kuin alhaisille. Unionista ruotsalaiset ja suomalaiset olivat saaneet tarpeekseen. Unioni toi mukanaan vain sotaa ja veljesvihaa ja tanskalaisen kouran, joka kuristi ruotsalaista kurkkua. Sten Sture oli ollut kova mutta hyvä herra, ja Jumala olisi saanut suoda hänelle pitemmän päivän valtionhoitajana. Mutta se ei ollut Hänen tahtonsa. Nyt odotti pyövelin kirves kauloja katkaistaviksi, ja niitä kuningas Kristiern apurinsa luopiopiispa Kustaa Trollen kanssa sille varmasti hankkisi.

Osa Ruotsin valtaneuvostosta oli siirtynyt kuningas Kristiernin puolelle, kuka omaa etuaan katsoen, kuka luullen säästävänsä maaparan suuremmalta sodalta. Ihmiset eivät luottaneet Kristierniin, ja epäilemättä hänen puolelleen siirtyneet herrat tunsivat päänsä olevan yhtä löyhässä kuin Kristiina Gyllenstiernaa tukemaan jääneiden.

Suomestakin olivat muutamat herrat lähteneet Kristiina-rouvan avuksi, vaikka se oli silkkaa itsemurhaa ainakin järkevien ihmisten mielestä. Sillä Suomesta tullut apu ei voinut Kristiina Gyllenstiernaa pelastaa, kun hansakaupungit kieltäytyivät asettumasta hänen puolelleen.

Niin oli vuoden 1520 kesä kulunut pelon kalvaessa ihmisten mieliä, ja syksyllä ennen kuin puut alkoivat kellastua Turun linnan

päällikkö, joka oli pitänyt velvollisuutenaan jäädä paikalleen eikä lähteä seikkailemaan Tukholmaan, oli saanut odottamatta surmansa. Herra Krister Klaunpojan hevonen kompastui myyränkoloon ja heitti ratsastajan päänsä yli. Krister-herra ei kuollut heti, mutta hän ei voinut enää liikuttaa jalkojaan, ja Ingeborg-rouvan rukouksista ja kyynelistä huolimatta hän kahden päivän kuluttua menehtyi tuskiinsa. Itse piispa Arvid Kurki siunasi nuoren ja lahjakkaan linnanpäällikön ja hautajaisissa olivat mukana Suomen huomattavimmat miehet, laamannit Henrik Stenipoika Renhufvud, Knuut Eerikinpoika Kurki ja vainajan isä vanha laamanni ja valtaneuvos Klaus Henrikinpoika Horn. Åke Yrjänänpoika Tott Hämeenlinnasta ja Tönne Eerikinpoika Tott Viipurista lähettivät valittelukirjeen, sillä eivät levottomana aikana voineet jättää varustuksiaan.

Hautajaisten jälkeen vieraat olivat huolestuneina ja hiljaisina lähteneet kotiin. Vain kuolleen linnanpäällikön isä Klaus Henrikinpoika Horn nuoren vaimonsa Kristiinan ja pienen poikansa Henrikin kanssa jäi tukemaan leskeä ylivoimaisilta tuntuissa vaikeuksissa. Pari viikkoa hautajaisten jälkeen pieni pursi toi tiedon Tukholman antautumisesta, ja sitten tulivat tanskalaiset.

Kristiern-kuninkaan edusmies vanha tohtori Hemming Gad oli äärimmäisen kohtelias Ingeborg Siggentyttärelle, vanhalle valtaneuvokselle ja tämän nuorelle vaimolle, mutta sulavien sanakäänteiden takana oli selvä käsky, jonka mukaan heidän oli pysyttävä Turun linnassa kunnes toisin määrättiin.

Hemming Gadilla oli mukanaan apulaisia, joiden oli määrä täyttää Stureille uskollisten linnanpäälliköiden paikat. Norjalaissyntyinen Rolef Madsen van Leveren vaikutti miellyttävältä, vaikka katselikin Ingeborg-rouvan mielestä liian pitkään hänen neitojaan. Rouvan helpotukseksi Rolef Madsen jatkoi heti Hemming Gadin kanssa matkaansa kohti Viipuria, josta hänen oli määrä lähettää Tönne Eerikinpoika Tott turvasäilöön Turun linnaan.

Raaseporin uudeksi päälliköksi määrätty Tile Giseler oli ankara soturi, joka ei naisia näyttänyt huomaavan, mutta Hämeenlinnan antautumista odotteleva Jöns Matinpoika sai Ingeborg Siggen-

tyttären mielen täyttymään inholla. Hän oli paksu ja rasvainen ja likainen, hänen käytöstapansa olivat luvattoman karkeat ja hänen kasvoillaan asui alituinen siveetön virnuilu. Lisäksi Jöns Matinpoika katseli peittelemättömän himokkaasti vanhan laamannin nuorta verevää Kristiina-rouvaa. Ennen kuin kolme kuukautta oli kulunut, Jöns Matinpoika ja hänen sotamiehensä, joita hän oli kehottanut vapaasti mellastamaan linnan piikojen parissa, olivat saattaneet kaksi piikaa raskaiksi, ja tyttöparat joutuivat häpeärangaistukseen ilman omaa syytään.

Ingeborg Siggentyttären mieli oli huolta täynnä ja vanhan laamannin heikko terveys yhä lisäsi taakan painoa. Vaikka appi oli melkein kahdeksankymmenen, hän oli yhä arvokas ja kunnioitusta herättävä, ja Ingeborg-rouva tunsu hänessä olevan ainoan turvansa. Vaikka armollisella rouvalla oli seitsemästä lapsestaan enää kolme huolehdyttävään, kaksoset Barbara ja Marietta hänen ensimmäiseltä aviomiehestään Yrjänä Stiernsköldistä ja pieni Brita-tytär hänen toisesta avioliitostaan, hän ei tuntenut itseään kyllin vahvaksi turvaamaan näitäkään kolmea ilman miehistä tukea.

Ja rouva Ingeborgin kahdeksas lapsi syntyisi isänsä kuoleman jälkeen. Armollinen rouva toivoi sydämensä pohjasta, että lapsi olisi poika niin että Halikon Joensuun suuri kartano saisi miespuolisen perijän eikä pikku Britan tarvitsisi riidellä siitä sukulaistensa kanssa.

Lokakuun alussa saapui Turun linnaan uusi päällikkö junkkeri Wulf von Grewendorp. Hän kutsui Suomen aatelin Turkuun vannonamaan uskollisuudenvalan kuningas Kristiernille, ja kaikki tulivat. Wulf von Grewendorp ei tuntunut pahalta isännältä ja linnan asukkaiden huoli helpotti hetkeksi.

Kun Ingeborg-rouvan aika tuli, piti rouvientupa kunnostaa synnytystä varten, sillä siinä tuvassa jossa linnan naiset olivat tavallisesti saattaneet maailmaan lapsensa, oli valtava määrä Hemming Gadin tavaroita, jotka tämä oli jättänyt jälkeensä lähtiessään Viipuriin. Niinpä synnytystuoli tuotiin isoon rouvientupaan, ja lähiseudun arvokkaimmat rouvat tulivat auttamaan Ingeborg Siggentytärtä hänen vaikeana hetkenään.

Margareeta Renhufvudin rukoukset keskeytyivät jälleen kerran, kun joku tönäisi häntä takaapäin. Missä ihmeessä viipyivät isä Johannes ja Lemetta-muori? Rouva Margareeta kääntyi ja katsoi suoraan laamanni Klaus Henrikinpoika Hornin nuoren vaimon kasvoihin.

– Hän alkaa jo olla hyvin heikko, Kristiina-rouva sanoi, ja Margareeta Renhufvud oli erottavinaan hänen äänessään hienoista vahingoniloa. Ingeborg-rouvan kömpelö vartalo kiertyi jälleen luonnottomaan asentoon uuden polton kourissa. Synnyttäjän suupielistä valui vaahtoa, jonka Margareeta-rouva pyyhki varovasti pois.

– Pidelkää häntä paikoillaan, Kristina-rouva, komensi rouva Margareeta, – luulen kuulevani hevosten ääniä. Hän nousi vaivalloisesti ja meni ovelle.

Laamannin rouva Kristiina suhtautui Ingeborg-rouvaan hieman epävarmasti, sillä hän oli tätä nuorempi ja kuului vaatimattomaan vehkalahtelaiseen sukuun, kun taas Ingeborg Siggentyttären suku, Sparret, oli valtakunnan ylhäisimpiä. Ingeborg-rouvan olisi oikeastaan pitänyt puhutella Kristiinaa äidiksi, koska Kristiina oli hänen appensa vaimo, mutta ylpeä rouva ei ollut koskaan alentunut tähän. Siksi Kristiina-rouva tyydytti salaista kaunaansa nähdessään ylpeän Ingeborgin vääntelehtivän tuskissaan, ja kun tuli hänen vuoronsa pitää paikoillaan synnyttävää naista, hän tarttui valkoisiin olkapäihin tarpeettoman lujalla otteella niin, että terävät kynnet jättivät punaiset jäljet rouva Ingeborgin ihoon.

Ingeborg Siggentytär tunsi Kristiinan kovan otteen hartioissaan. Se tuntui lujalta ja turvalliselta ja hän rauhoittui hetkeksi. Hän ei oikeastaan pitänyt naisesta, jonka appi oli nainut vanhojen päiviensä iloksi, mutta synnytystuvan ilmapiiri yhdisti naiset asemasta väliä pitämättä.

Rouvientuvan matala ovi avautui ja sisään astui isä Johannes kantapäillään pitkä laiha nainen, jonka huivi oli vedetty alas silmille. Synnytyshuoneen löyhkä sai isä Johanneksen kalpenemaan ja vetäytymään nopeasti takaisin. Vieras nainen jäi yksin keskelle tupaa.

Lemetta-muori ei luonut silmäystäkään rouviin eikä apuvaimoihin. Hän kiiruhti suoraan nurkkaan rouva Ingeborgin luo, veti

synnyttäjän tahriintuneen paidan ylös ja tunnusteli nopeasti pingotunutta vatsaa. Ingeborg-rouva värähteli, mutta ei valittanut. Kun Lemetta-muori oli lopettanut, armollinen rouva kysyi hiljaisella äänellä:

– Lapsi on poikittain, eikö totta?

Lemetta-muori nyökkäsi ja veti huivin ylemmäksi otsalleen. Hänen silmänsä olivat harmaat ja punareunaiset, mutta Ingeborg-rouva tunsi saavansa voimaa katsoessaan niihin.

– Voitko auttaa minua, Lemetta-muori? hän sai kysytyksi ennen kuin uuden kipuaallon kourissa iski hampaansa entisestään rieka-leiseen alahuuleensa. Lemetta-muori tarttui lujasti hänen käteensä.

– Älkää huolehtiko, armollinen rouva, olen ennenkin kääntänyt lapsen naisen kohdussa. Mutta teidän täytyy saada hieman vahvistusta.

Lemetta-muori pyysi viiniä Ingeborg-rouvalle. Piiat ja apuvaimot kohauttelivat toivottomasti olkapäitään: juutit olivat juoneet kaiken viinin jo aikoja sitten. Silloin rouva Margareeta suuttui. Puhisten ja manaten hän lähti Wulf von Grewendorpin puheille. Käynnin tuloksena Ingeborg-rouva sai kaksi kallisarvoista tuopillista espanjanviiniä linnanpäällikön vähäisistä varastoista.

Viini valoi voimaa rouva Ingeborgin väsyneeseen ruumiiseen, ja hän jaksoi uteliaasti katsella, kuinka Lemetta-muori komensi pii-koja kaatamaan kuumaa vettä pieneen saaviin, risti veden ja pesi siinä kätensä. Piiat tuijottivat lapsenpäästäjää silmät suurina, ja rouva Ingeborg arvasi, että tämä oli nyt sellainen noitakonsti, joita Lemetta-muorin väitettiin tekevän. Mutta tuskinpa paholaisella voi olla osaa asiassa, koska Lemetta oli ristinyt veden.

Lemetta-muori komensi neljä apuvaimoa pitelemään Ingeborg-rouvan käsiä ja jalkoja. Sitten hän työnsi herkästi tunnustele- van kätensä synnyttäjän sisään ja välittämättä naisen ulvonnasta työskenteli nopeasti ja varmasti vain välillä tiuskaisten apuvaimoja pitämään Ingeborg-rouvaa lujemmin paikalla. Laamannin rouva Kristiina antoi ylen lattialle; hän oli nuori ja tottumaton synnyty- s- tuvan näkyihin. Rouva Margareeta työnsi hänet kylmästi ulos rou-

vientuvan ovesta ja meni itse auttamaan apuvaimoja rouva Ingeborgin pitelemisessä, sillä armollinen rouva yritti epätoivoisesti ponnistautua pakoon kiduttajiltaan. Lemetta-muorin keskittynyt ilme ei värähtänyt kertaakaan hänen työskennellessään.

Armollinen rouva oli pyörtynyt, kun Lemetta-muori sai sikiön käännetyksi, mutta saavillinen kylmää vettä, joka Lemetta-muorin käskystä heitettiin hänen päälleen, virvoitti hänet armeliaasta tajuttomuudesta niin että hänet voitiin nostaa synnytystuoliin. Lapsi syntyi nyt nopeasti ja Lemetta-muorin avuliaat kädet ottivat sen vastaan ennen kuin sen pää ehti koskettaa olkikupoa. Rouva Ingeborg yritti rukoilla rikkinäisillä huulillaan, mutta nukahti kesken Ave Marian.

Kun Ingeborg Siggentytär heräsi, hänet oli nostettu korkealle vuoteelle rouvientuvan suuren tulisijan viereen ja lapsi makasi hänen vieressään tiukasti kapaloituna. Lemetta-muorin tarkka silmä valvoi heitä kumpaakin. Lapsi oli poika, ja aikojen epävarmuuden takia Ingeborg-rouva halusi kastattaa hänet heti. Niin kuin sopikin, lapsi sai isoisänsä mukaan nimen Klaus, Klaus Kristerinpoika Horn, Joensuun herra.

Vanha valtaneuvos Klaus Henrikinpoika Horn yritti lievittää särkevien niveliensä tuskaa hiilipannun vähäisessä lämmössä. Oli marraskuu, kuolleitten kuukausi, ja vanhus tunsi kuolleitten kutsun. Hänen olisi pian lähdettävä heidän luokseen, ja huoli ja hätä asuivat hänen sydämessään. Hän ei pelännyt kuolemaa eikä kiirastulta; oikeastaan hän oli jo elänyt liian kauan, mutta hänen kuollessaan jäisivät nuori Kristiina ja pieni Henrik-poika ilman turvaa. Omaisuutta heille kyllä jäisi riittämiin, Kankaisten ja Haapaniemen komeat kartanot, mutta kuka voi olla varma siitä, että kuningas Kristiern kunnioittaisi tunnetun Sture-miehen lesken ja lapsen omistusoikeutta?

Vanhan laamannin huolestuneet ajatukset keskeytti linnanpäällikön tulo. Wulf von Grewendorp astui vanhuksen luo, kumarsi kunnioittavasti valkeita hapsia ja avasi suunsa puhuakseen. Mutta ääntä ei kuulunut, sanat kuolivat huulille. Junkkeri Wulf oli luonnottoman

Kaari Utrion lumoava esikoisromaani 50-vuotisjuhlajulkaisuna!

R laus Kristerinpoika Horn on valtiomies ja merisankari ja saisi vaimokseen kenet tahansa. Onnettomuudekseen hän rakastuu kuitenkin kesyttömään ja kiiwasluonteiseen Kirstin-neitoon, joka ei suin surminkaan ottaisi miehekseen mokomaa naistenmiestä, ei vaikka hänen vanhempansa ja sukulaisensa näkisivät hänet mieluusti tunnetun kartanonherran puolisona.

Kaari Utrion esikoisromaani *Kirstin* on hehkuvan jännittävä kuvaus Ruotsi-Suomen 1500-luvusta, sen linnojen ja kartanoiden loistosta mutta myös nälkätalvien kurjistamista piilopirteistä – sekä suuresta rakkaudesta verisen aikakauden myrskyissä.

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-0060-6

Kannen kuva: Otso Melkka